

**Анђа Срдих**[andjasrdic@gmail.com](mailto:andjasrdic@gmail.com)**Репрезентација концепта телесности на  
Сталној поставци Етнографског музеја у Београду****Апстракт:**

Људска телесност представља једну од најзаступљенијих области савремених етнолошких/антрополошких проучавања. Самим тим, она све јасније почиње да заузима простор и у оквиру музејске етнологије/антропологије. Тај простор је истовремено и формалан и значењски, и може пружити информације које могу користити даљем етнолошком и антрополошком проучавању телесности али и других социокултурних феномена. У раду се разматра статус људског тела и телесности као етнографског музејског „предмета“ посредством анализе његове репрезентације на Сталној поставци Етнографског музеја у Београду.

**Кључне речи:**

тело, телесност, репрезентација, концептуализација, Стална поставка Етнографског музеја у Београду

Питање људске телесности представља једну од централних области интересовања савремене етнологије/антропологије, у оквиру које проблем њене концептуализације, репрезентације и употребе може представљати и домен музејске етнологије/антропологије. Проблематика телесности - њена концептуализација, репрезентација и употреба у музејској етнологији/антропологији - такође се уклапа у већ вишедеценијско преиспитивање статуса тела и телесности у друштвеним наукама Запада, и условљена је картезијанским перципирањем човека. Тело, иако увек на неки начин присутно, дуго времена је занемаривано и постављано као подређено и секундарно у односу на дух, што се може приметити и у дискурсу музејских поставки које, материјалну културу првенствено виде као продукт „људског духа“.

Како последњих деценија људска телесност, нераздвојива од социјалних и културолошких процеса, постаје окосница различитих етнолошких/антрополошких расправа у дискурсу емоција, сексуалности, когнитивних процеса, идентитета, телесних техника<sup>1</sup>,

---

<sup>1</sup> Према Марселу Мосу, заслужном за увођење појма *телесних техника* у антропологију, у тело је увек уписан одређени социокултурни поредак који се читава у различитим формама *употребе* тела. Телесне технике попут техника рађања, акушерства, одгоја деце, техника спавања, хигијене, плеса

родних односа, религије, медицине, односа моћи итд., неопходно је разматрати њен статус и у оквиру савремене музејске етнологије/антропологије.

Намера је, да се у овом раду изврши анализа репрезентације концепта телесности на Сталној поставци Етнографског музеја у Београду.<sup>2</sup>

### Проучавање тела у српској етнологији/антропологији

Када је реч о проучавању тела у српској етнологији/антропологији, у историјском и епистемолошком погледу може се уочити делимична аналогија са проучавањем тела у западној антропологији.

Као предмет истраживања, тело је било присутно у радовима домаћих аутора, али у највећој мери у оквиру проучавања неких других проблема као што су веровања, обичаји и невербална комуникација - било да је реч о теоријској етнологији/антропологији, или пак о етнографској музеологији односно музејској етнологији/антропологији. Наиме, наши аутори су се бавили феноменима веровања и извесним ритуалним радњама које се односе на тело или само на неке његове делове или супстанце, међутим, анализа самог статуса тела или његове концептуализације у оквиру тих веровања и пракси је врло ретко вршена.

Сима Тројановић је један од првих аутора који је увео проблематику тела у српску етнологију проучавајући невербалну комуникацију код Срба. У његовој студији *Психофизичко изражавање српског народа поглавито без речи*,<sup>3</sup> објављеној 1935. године, дати су примери невербалне комуникације, комуницирање телом, односно гестом. Он говори о телу као целини и о деловима тела који представљају средства 'психофизичког изражавања'. Мимика, начин држања, положаји и начини покрета одређених делова тела, као и анализа њиховог значења представљају предмет интересовања овог научника у првој половини двадесетог века.

---

итд. условљене су од стране друштва и културе; види: М. Mos, *Telesne tehnike, Sociologija i antropologija II, XX vek*, Prosveta, Beograd 1998.

<sup>2</sup> Овом приликом се неће износити детаљније представљање начина на који је осмишљена композиција садашње сталне изложбене поставке „Народна култура Срба у XIX и XX веку“, као ни њен опис. О изгледу Сталне поставке видети више у: *Народна култура Срба у XIX и XX веку, Водич кроз сталну поставку*, Етнографски музеј, Београд 2003.

<sup>3</sup> С. Тројановић, *Психофизичко изражавање српског народа поглавито без речи*, Баштина, Просвета, Београд 1986.

У *Карактерологији Југословена*,<sup>4</sup> из 1939. године, Владимир Дворниковић се такође бави телом, али на један посредан начин, и то из есенцијалистичке перспективе, у настојању да се конструише типологија народа са простора тадашње Југославије. То се пре свега уочава у другом и шестом поглављу књиге где се аутор бави „антропологијом и расним питањем Југословена”, њиховом сексуалношћу и „нагонском природом.”<sup>5</sup>

Душан Бандић је у своје проучавање народне религије увео питање тела доводећи га у везу са веровањима, обичајима, а нарочито системом табуа. У књизи *Табу у традиционалној култури Срба*<sup>6</sup>, и посебно у поглављу „*Табу – прописи везани за живот појединца*“ он указује на народне представе о телу, што може дати основу за разматрање проблема његове концептуализације у култури Срба. Његове анализе указују да је тело посматрано кроз опозицију чисто/нечисто (мушко/женско), и да управо те опозиције образују концепт тела у српској „традиционалној” култури: пол, род али и социјалне односе. Бандић „односе међу половима” разматра у поглављима „*Табу – прописи у међуљудским односима*“, и „*Ка опозицији мушки пол–женски пол у религији Срба*“, где о телу говори као о медијатору међуљудских односа.

Такође у оквиру проучавања религије, Лидија Радловић кроз анализу религијских и народних представа о телу обрађује проблем односа према жени у „традицијској” култури Срба, народној религији и хришћанству – али, за разлику од Бандића, она у ову проблематику уводи и концепт родних категорија.

Значајан допринос проучавању телесности у српској антропологији чине радови Мирославе Малешевић у којима она проучава родну концептуализацију женског тела и положај жене у сеоској, традиционалној, али и у градској и савременој култури, кроз анализу ритуала и облика понашања везаних за промене у животном циклусу жене.

На важност тела као филозофског, антрополошког и социолошког предмета изучавања посредно је, под утицајем феминистичке теорије, указала и Жарана Папић кроз разматрања и критику система бинарних опозиција природа/култура и пол/род. За њу „људско тело и телесност – као природа, то јест као '*предмет*' које је људско биће затекло – представља истовремено значајан, незаобилазан и трајан предмет његовог размишљања као и, исто тако '*методолошко оруђе*'

<sup>4</sup> В. Дворниковић, *Карактерологија Југословена*, Космос, Београд 1939.

<sup>5</sup> Исто, 57-117; 320-345.

<sup>6</sup> D. Bandić, *Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba*, Biblioteka XX vek, BIGZ, Beograd 1980.

помоћу којег оно себи *представља* тај исти свет у којем се затекло. Могло би се рећи да људска телесност, а у оквиру ње можда најизразитије људска полност, представљају један од *ограничења принципа* људског мишљења – инструмент тумачења и конструкције човекове мисли.”<sup>7</sup>

Иако је било присутно у оквиру изучавања неких других проблема, тело као посебна област истраживања тек последњих година постаје видљивије у домаћој антропологији. У годишњем часопису *Кодови словенских култура*, 1999. године је изашао број посвећен „деловима тела,” а у радовима који су у часопису објављени „...народна анатомија и физиологија се показују кроз анализу назива делова људског, животињског или тела демона, веровања, магијске поступке везане за тело и разматрање њихових језичких, фолклорних и књижевних преображаја.”<sup>8</sup>

У савременој српској антропологији тело све више почиње да се проблематизује кроз следеће теме: незаобилазно је у проучавању геста, односно симболичких аспеката комуникативних сегмената насталих одређеним начинима коришћења људског тела, у анализама родних статуса, улога и односа у традиционалном и савременом друштву, као и новијем изучавању сродничких односа; питањима сексуалности, репродукције, здравља, болести; у испитивању његовог статуса у медијима, уметности, музеологији<sup>9</sup> итд.

На Филозофском факултету у Београду, на Одељењу за етнологију и антропологију, школске 2002/3. године уведени су предмети: *Антропологија тела*, који се на првој години студија слуша као обавезан, *Антропологија рода и сродства*, који се као обавезан слуша на трећој години и два изборна предмета: *Национална етнологија – Гест у савременој култури* и *Национална етнологија – Тело, одевање и идентитет*, а 2003/4. *Национална етнологија: религија и род*, што свакако представља значајан помак по питању заступљености проблематике тела.

<sup>7</sup> Ž. Papić, Opozicija priroda/kultura kao 'prirodna' definicija i interpretacija polne razlike - Levi-Strosova projekcija iskona kulture kao društvenog ugovora između muškaraca, *Ženske studije: časopis za feminističku teoriju*, br. 1, Beograd 1995, 177.

<sup>8</sup> *Кодови словенских култура, Делови тела*, бр. 4, Clío, Београд 1999, 5.

<sup>9</sup> О овим темама више видети у радовима М. Малешевић, Л. Радуловић, П. Шарчевића, З. Ивановић, Б. Жикића, А. Срдић, Љ. Гавриловић, а које се овом приликом неће појединачно наводити. Подаци о њима се могу наћи у Узајамној библиографско-каталошкој бази података Виртуелне библиотеке Србије: [www.vbs.rs/cobiss](http://www.vbs.rs/cobiss).

Најзад, поменимо да је 2004. године из штампе излази тематски број часописа *Култура* посвећен „антропологији тела”<sup>10</sup> у којем су објављени преводи неколико значајнијих радова аутора који се баве статусом и проблематиком тела и телесности у антропологији као и питањима његове концептуализације у различитим социокултурним дискурсима, што указује да ова проблематика постаје све заступљенија област интересовања и проучавања у српској етнологији и антропологији.

### **Концепт телесности на Сталној поставци Етнографског музеја у Београду**

Проблем (ре)дефинисања „етнографског музејског предмета“ је последњих година присутан и у домаћој етнологији, антропологији и музеологији.<sup>11</sup> У времену када се преиспитује и сам феномен музеја, питање онога шта ће чинити део музејских збирки, или онога што ће на музејским изложбама бити репрезентовано представља свакако сложену проблематику.

Тако се, на пример, све више наглашава важност чињенице да се „етнографски музејски предмет“ не може просто изопштити из социокултурног дискурса и контекста и посматрати независно од њега, или се пак, на основу музејске употребе предмета, конструисати жељена (пожељна) слика одређене друштвене и културне стварности. Наравно – могућности манипулације етнографским музејским предметом су разноврсне, али без обзира на то, и постојећи начини њихове репрезентације потенцијално пружају много информација које могу користити етнолошком и антрополошком проучавању различитих социокултурних феномена. Довољно је, с тим у вези, навести само став Љиљане Гавриловић:

„Преобликовање идеје музејског предмета у складу са новим виђењем и музеја и антропологије, мења место етнолога/антрополога-кустоса: од бављења 'етнографским' збиркама и затварања у идеалтипске описе стварности непостојећих култура, у тумача општег културног окружења и његових индивидуалних и групних интерпретација у различитим временима и на различитим просторима. Та врста увида у (етнографску = културну) стварност неопходна је било ком музеју, јер сваком предмету... може да

<sup>10</sup> Antropologija tela, *Kultura* br. 105/106 (ur. Zorica Ivanović i Predrag Šarčević), Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd 2003.

<sup>11</sup> Видети у: *Стручни скуп Етнолошке секције Музејског друштва Србије, О редифинисању појма етнографског музејског предмета*, Зборник радова, Едиција материјала са стручних скупова МДС, Свеска бр 4, Крушевац 2006.

дефинише место у поретку свих култура које учествују и репрезентују се у музејској делатности: оне која је направила/употребљавала предмет, оне која га је издвојила и сместила у музеј актуелне савремене у којој се приказује, такође јасно дефинисане у времену и простору.“<sup>12</sup>

Увођење концепта нематеријалне културне баштине у музеологију, односно њено дефинисање и нормирање, условљава и редефинисање идеје музеја, његове функције и статуса, што - уколико се узме у обзир дефиниција нематеријалне културне баштине - утиче и на статус тела у етнолошкој и антрополошкој музеологији. Подсетимо се овде УНЕСК-ове Конвенције о заштити нематеријалне културне баштине, у којој је ова баштина дефинисана на следећи начин: „Нематеријална културна баштина означава обичаје, облике представљања и изражавања, знања и навике – а такође повезана са њима средства, предмете, артефакте и културне просторе прихваћене од заједница, група и у неким случајевима појединца, као део њиховог културног наслеђа...“.<sup>13</sup> Подстицајан за анализу може бити и члан 14, *Предлога Закона о музејском наслеђу* Републике Србије у којем се наводи да:

“Музејско наслеђе може бити материјално и нематеријално. Материјално музејско наслеђе су производи људског рада и духа, предмети, документи и друга сведочанства о појавама и процесима у друштву, историјским збивањима, културном, научном, политичком, економском и техничком развоју, животу и обичајима људских заједница, животу и делу истакнутих личности, као и производи природе и други предмети који сведоче о развоју природе и друштва до данас. Нематеријално музејско наслеђе су претпоставке за стварање и коришћење материјалног наслеђа и последице његовог коришћења (знање, умеће, естетика, значење, симболизација, контекст), језик, понашање, систем веровања, сроднички односи и друга понашања људи. Документација о нематеријалном музејском наслеђу чини музејски предмет.”<sup>14</sup>

У оквиру овог дискурса може се дакле поставити и питање колико је људско тело, односно телесност „музејски предмет“? Наиме, оно се

<sup>12</sup> Љ. Гавриловић, Музејски етнографски предмет: између опанака и Мона Лизе, *Стручни скуп Етнолошке секције...*, 23.

<sup>13</sup> Према: А. Вујновић, Нематеријална културна баштина у свету музеја, *Неговање и заштита нематеријалне баштине у Србији, стручни скуп о нематеријалној баштини*, Зборник радова, Едиција материјала са стручних скупова МДС, Свеска бр. 2, Београд 2006, 9.

<sup>14</sup> Предлог/Радна верзија Закона о музејском наслеђу, <http://www.kultura.sr.gov.yu>.

може сместити и у простор материјалне и у простор нематеријалне културе, односно културне баштине. Заправо, људску телесност би било могуће посматрати првенствено као когнитивни артефакт.<sup>15</sup> С обзиром да се тело и телесност, као поље етнолошког/антрополошког проучавања могу довести у везу са готово свим социокултурним феноменима - како *материјалним*, тако и *нематеријалним*, могу се разматрати начини на које се они као такви употребљавају, односно конструишу и репрезентују у оквиру етнографских музејских изложби. Али, првенствено, потребно је поставити питање: да ли је *тело* уопште на њима и присутно?

Када је реч о садашњој Сталној поставци Етнографског музеја у Београду, делимично би било могуће применити следеће запажање Љ. Гавриловић да у музејским изложбама „као резултатима етнографских и антрополошких истраживања, нема ни помена о телу: из њих се избацује све што макар само асоцира на телесно, а култура се, чак и материјална, третира искључиво као производ духа.“<sup>16</sup>

Ипак, нагласимо још једном - делимично – управо због тога што је тело, иако *невидљиво* на овој изложби Етнографског музеја, заправо на изванредан начин веома присутно! Овај исказ само је наизглед парадоксалан, јер сама формална невидљивост тела нам управо говори о начину концептуализације телесности у култури представљеној том изложбом, као и у култури која ту изложбу представља.

Садашња Стална поставка Етнографског музеја у Београду под називом „Народна култура Срба у XIX и XX веку“, отворена је 2001. године са намером да прикаже идеју „саборности“ Срба, односно „културу целокупног српског народа“ који је живео у три „зоне“: централнобалканској, панонској и динарско-приморској.<sup>17</sup> Када се, међутим, посматрају изложени експонати и концепција поставке, могуће је стећи утисак да је највећи део изложбе посвећен обради текстила и народним костимима: у приземљу је приказана „српска традиционална одећа“, цео међуспрат је посвећен „текстилној рафинираности“, а на првом спрату је - осим приказивања „куће, становања, традиционалне привреде, заната и обичаја“ - изложена и „грађанска одећа“.<sup>18</sup>

<sup>15</sup> Види: Б. Жикић, *Когнитивна антропологија и нематеријална културна баштина*, Гласник Етнографског музеја, 70, Етнографски музеј, Београд 2006.

<sup>16</sup> Љ. Гавриловић, *Култура у излогу: ка новој музеологији*, Посебна издања Етнографског института САНУ, 60, Београд 2007, 54.

<sup>17</sup> *Народна култура Срба у XIX и XX веку...*, 9.

<sup>18</sup> Исто, 8.

Како се Етнографски музеј сматра „официјелном институцијом“ која има улогу „очувања и презентовања 'народне' културе“<sup>19</sup>, изложбе које се у њему организују, а првенствено Стална поставка, могле би да послуже у оквиру разматрања концептуализације и репрезентације различитих друштвених и културних феномена, па тако и телесности у оквиру одређеног, на изложби приказаног социокултурног контекста.

Тело је посредно присутно у представљању различитих елемената „материјалне и нематеријалне културне баштине“. Фотографије и артефакти-експонати имају за циљ да послуже као сведочанства социокултурних пракси и понашања, али ипак, експонати етнографских изложби су врло често измештени из свог оригиналног контекста и смештени у контекст који им даје, односно за њих креира аутор изложбе или институција. На тај начин, неретко се дешава да је тешко, или чак и немогуће схватити или стећи јасну представу о томе чему је одређени предмет служио и на који начин га можемо довести у везу са неким социокултурним феноменом - у овом случају феноменом телесности.

Непостојање јасних предметних легенди и објашњења приказаних експоната на Сталној поставци Етнографског музеја у Београду представља додатну отежавајућу околност за разумевање позиционирања људске телесности у визури овог музеја, а самим тим и у оквиру културе коју би она требало да представи. Следећа констатација Милоша Матића управо указује на овакву проблематику музејских поставки: „да ли сваки посетилац изложбе познаје језик материјалне културе и језик фонда музеја и да ли сваки посетилац познаје правила, то јест етнолошке теорије на основу којих је креирана порука, односно на основу којих је сачињена метонимијска синтагма – изложба? Наравно да не познаје. Како онда да протумачи синтагму, изложбу коју је кустос 'изрекао'?“<sup>20</sup>

Када говоримо о репрезентацији концепта телесности на једној одређеној музејској изложби, свакако можемо рећи да је рецепција индивидуална ствар посетилаца. Међутим, из етнолошке и антрополошке перспективе неопходно је поставити питање да ли је то и циљ саме изложбе односно њених аутора и институције у којој је изложба постављена. Конкретно, на који начин посетиоци Етнографског музеја у Београду могу добити слику о томе како је

<sup>19</sup> Види: М. Simić, *Displaying Nationality as Traditional Culture in the Belgrade Ethnographic Museum: Exploration of a Museum Modernity Practice*, *Гласник Етнографског института САНУ*, 54, Београд 2006, 308.

<sup>20</sup> М. Матић, *Комуникацијска манипулација етнолошком изложбом*, *Гласник Етнографског музеја* 70, Београд 2006, 68.



тело концептуализовано у оквиру „Народне културе Срба у XIX и XX веку“?

Заступљеност „традиционалног костима“ и представљања обраде текстила на Сталној поставци на извешан начин приказује и однос према феномену тела/телесности. Ово се може посматрати и кроз целокупни концепт Етнографског музеја у Београду, па и концепте етнографских музеја Централне и Источне Европе. У њима национални костими најчешће представљају *срж* изложби и представљају видљиви, отеловљени доказ националног идентитета који би требао да буде сам по себи јасан и разумљив. Самим тим, костимиране лутке које су представљене на музејским изложбама се могу упоредити са представљањем „домородаца“ у колонијалним музејима у којима воштане фигуре/лутке, имају за циљ да презентују „физичке карактеристике“ као доказ постојања различитих раса.<sup>21</sup> Ово упућује и на начин одређивања *тела* која су/би те костиме носила.

Начини третирања, првенствено украшавања тела који су приказани Сталном поставком – највише кроз приказивање костима, накита, маски и сл. најпре упућују на приказивање идеалтипског концепта конструкције националног идентитета, односно различитих облика припадности одређеној заједници, географској регији, „етничком простору“, конфесији, сталежу итд. и то у слици „заустављеног“ времена, прецизније – заустављене замишљене прошлости. У том смислу, стиче се утисак да је тело представљено као пасивни објекат у који се само уписују обрасци конструкције идентитета и који има улогу строго контролисаног репрезента тог идентитета. Конкретно, када је реч о представи тела које те костиме носи – оно је готово у потпуности апстрактно – костими се налазе на кројачким луткама без лица, а о „реалним телима која носе изложену одећу... музеји нам не говоре ништа.“<sup>22</sup> Такође, ово имплицира на представљање одеће као засебног ентитета којег је тешко довести у везу са телесним искуством особа које су је носиле и одевањем као телесном техником.

На извешан начин се стиче утисак да је костим еквивалент телу, јер се оно као такво уклапа у „предвиђени“ концепт Сталне поставке која с једне стране настоји да представи „саборност српског народа“ и његов *изглед* у аспектима друштвеног и културног живота који би се могли сматрати „идеалним“ или пожељним. С друге стране, на њој

<sup>21</sup> Види: М. Simić, Capturing the Past: A Anthropological Approach to the Modernist Practices of the Historic Production in the Ethnographic Museums, *Гласник Етнографског музеја* 70, Београд 2006, 30-34.

<sup>22</sup> Љ. Гавриловић, Музекски етнографски предмети..., 54.

готово и да нема показатеља других аспеката живота тог тела. Наиме, о *животу* тела које је на било који начин измењено или које одступа од друштвено и културно пожељног модела и дискурса, нема назнака (на пример, тело у контексту сексуалности, трудноће, порођаја, затим болесно тело, тело у контексту старења, употребе медицинских помагала, итд.), јер нема ни изложених експоната који би се довели у везу са поменутим феноменима.

Такође, приказивање концептуализације родних улога и конципирање тела које има/јесте род је врло дискутабилно јер се кроз приказивање костима и неких употребних предмета на Сталној поставци стиче утисак „јасне“ родне диференцијације, што наравно не мора приказивати и слику свакодневице периода који евоцира Изложба, и може указати на то да су и родне улоге виђене идеалтипски<sup>23</sup>. Упоредивање са етнографским подацима и радовима аутора који се односе на тело и телесност у социокултурном контексту који Стална поставка настоји да представи, свакако би могли довести у питање овакво приказивање родних али и социјалних улога. У овом смислу би се могло рећи да и етнографија на основу које је конципирана Стална поставка у извесном смислу само служи као материјал којим се произвољно манипулише ради конструисања жељене слике стварности поменутог социокултурног контекста.

Иако су на Сталној поставици приказани „детаљи“ из живота и културе Срба у одређеном историјском периоду, и иако је приказана „култура становања“, односно изглед појединих кућа, просторија, елементи покућства итд. - радње и телесне технике везане за њих се могу само наслутити и претпоставити. На пример, како и где се спавало, како се припремала храна, како се обедовало, како је изгледао одгој деце, како се бринуло о личној хигијени, како су се обављали занати, који је предмет имао коју функцију...? Све то је препуштено имагинацији и конструкцији посетилаца које, додуше, у појединим случајевима могу бити потпомогнуте и фотографијама на којима су приказане неке од тих радњи. Уз ову опсервацију подстицајно је подсетити се констатације коју је Љ. Гавриловић изнела у већ цитираној студији :

„На изложбама које пледирају да прикажу културу (националну или савремену) као тоталитет, изгледа као да људи, ни у традиционалној ни у савременој култури, не избацују продукте метаболизма, не перу се, немају сексуалне односе.... Такође, заправо,

<sup>23</sup> На Сталној поставци, рецимо није представљено како се образују родне улоге (девојчице/дечака, жене/мушкарца, итд.) путем приказивања „родне“ употребе приказаних експоната и/или њиховог смештања у „родно“ дефинисани простор и/или социокултурни контекст.

нема ни концепта храњења и/или пијења, спавања, уклањања отпадака... Предмети везани за ове манифестације телесног/телесности излажу се, као и сви други, претворени у културно апстрактне естетске форме...<sup>24</sup>

Говорећи сасвим прецизно, може се заправо рећи да је само тело у „дословном“ смислу видљиво једино на фотографијама које прате изложбу. На тим фотографијама је најчешће приказано тело, односно тела особа које носе одређене костиме, обављају извесне послове, занате или обредно-религијске активности. Употреба оруђа, инструмената или обављање радњи неког другог типа само делимично приказују телесне технике које се на њих односе и упућују на то да је тело смештено у *извесни* социокултурни контекст. Ово такође није пропраћено легендама/објашњењима која би појаснила те телесне технике, односно начине употребе тела приказане на фотографијама.

Предмети који су изложени на Сталној поставци а који су се употребљавали као оруђа или алати у процесима производње текстила, сточарству, земљорадњи, риболову, или предмети који су имали функцију у религијској односно обредно-обичајној пракси, мало говоре о телесним техникама које та употреба захтева, као и о њиховом утицају на промишљање и обликовање телесности. Тело, које иначе веома често има значајну улогу у домену религијске и обредно-обичајне праксе је, у сегментима Сталне поставке који се односе на ову праксу, готово у потпуности невидљиво. Уколико посетилац не поседује одговарајућу количину информација које се тичу те тематике, биће му веома тешко да направи било какву везу са *телесним*. Тело је и у овом случају потпуно апстрактни феномен.

Истина, извесна објашњења изложених експоната и социокултурног контекста којем они оригинално припадају могу се добити у Водичу кроз сталну поставку, али и у том случају дискурс телесности је ограничен на украшавање тела, а првенствено на одевање, и у незнатној мери на *тело које ради* (“*working body*”).

## Закључак

Посматрајући Сталну поставку Етнографског музеја у Београду може се, дакле, укратко констатовати да се начини концептуализације и употребе тела/телесности у „народној култури Срба у XIX и XX веку“, посматрајући истоимену изложбу, односно садашњу сталну поставку Етнографског музеја у Београду, заправо могу само

<sup>24</sup> Љ. Гавриловић, Музекски етнографски предмети..., 55.

*наслутити*. Тело, иако је формално углавном невидљиво, присутно је и видљиво кроз приказивање различитих аспеката социоклтурног живота, односно артефаката који би требало да тај живот представе.

Такође, могуће је и извести закључак да је концепт телесности приказан на овој поставци аналогно начину на који је дуго времена тело било приказивано у домаћој етнологији/антропологији. Наиме, тело и телесност су увек на неки начин било присутни, али им се није приступало као феноменима који завређују посебну пажњу у оквиру дискурса етнолошке/антрополошке науке. Истина на Сталној поставци су приказани предмети на основу којих се може добити извесна слика о телесности у социоклтурном дискурсу који ова изложба претендује да представи. Но, при томе се, ипак, стиче веома јасан утисак да је та слика у ствари контролисана, јер су настојања да се представе идеални модели (одевања, културе становања, обављање послова, обичајне и обредно-религијске праксе итд) приметни у највећој мери. На основу тога се, уосталом, и може закључити да је концепт телесности у потпуности подређен концептуалној идеји Сталне поставке: другим речима, тело/телесност су концептуализовани тако да представе *жељену* форму и слику националног и уопште - социокултурног идентитета.

Најзад, анализа представљања концепта телесности на Сталној поставци Етнографског музеја у Београду, указује, чини се, и на још једну важну чињеницу: наиме, да је неопходно преиспитати и извршити реevaluацију начина презентовања телесности у оквиру етнографских изложби – односно реevaluацију модуса на који се приказани етнографски музејски предмети доводе у везу са појмом телесности и начином на који је представљају. То би свакако допринело синхронијем развоју теоријске и музејске етнологије/антропологије, бар када је реч о изучавању феномена људске телесности.